
Tolga Savaş Altınel, **İsrailoğulları'nın Kutsal Soy: Kohenler**
(İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021), 263 s.

Rasyonalite ve bilimselliğin ön plana çıktığı Aydınlanma dönemi Kitab-ı Mukaddes'in sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. Başlangıçta sadece otoritesi sorgulanan Kitab-ı Mukaddes zamanla içerik açısından da incelemelere tabi tutulmuştur. Bu durum *Kitab-ı Mukaddes Eleştirisi (Biblical Criticism)* adı altında bir disiplinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu disipline göre Tevrat; Yahvist, Elohist, Tesniyeci ve Kohen Metni (*dört kaynak teorisi*) olarak adlandırılan metinlerden oluşmaktadır. Adından da anlaşılacağı üzere Kohen Metni, kohanler yani Yahudi din adamları tarafından oluşturulan metinlerdir. Bu metinlerin kohanler tarafından oluşturulması, onların kim oldukları, metin üzerinde ne amaçla ve ne türden müdahalelerde buldukları gibi konuların aydınlatılması ihtiyacını doğurmuştur. Nitekim Yalova Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi olan Tolga Savaş Altınel de *İsrailoğulları'nın Kutsal Soy: Kohenler* adlı çalışmasıyla kohanleri mercek altına alarak bu soruların yanıtlarını bulmaya çalışmıştır.

Yazarın 2018 yılında "Yahudilikte Seçilmiş Din Adamları Sınıfı Kohanler: Soyuları, Rahiplik ve Krallık Deneyimleri" adıyla tamamlamış olduğu doktora tezinin kitaplaşmış hali olan bu eserde, kohanliğin oluşumu, geçirdiği değişim ve dönüşümler, kohanlerin mücadeleleri, din adamı olarak görevleri ve krallık deneyimleri gibi konular ele alınmıştır. Yazar bu eseri kaleme alma amacını soya dayalı bir yapısı olan kohanlik müessesesini eleştirel olarak incelemek, Tevrat'ın yazımı esnasında din adamlığı payesini elinde bulunduran kohanlerin soyunu araştırmak, onların Yahudi toplumundaki otoritelerine dayanak yaptıkları "kutsal soy" zincirinin oluşumunu

ortaya çıkarmak ve alternatif bir din adamlığı tarihi sunmak olarak ifade etmiştir (ss. 4-5).

Bir giriş ve üç ana bölümden oluşan eserin giriş bölümünde öncelikle Yahudi geleneğinde kohen kavramı ve kohenlerle ilgili genel bir bilgi verilmiş, ardından da Kitab-ı Mukaddes eleştirisinde Kohen Metni ele alınmıştır. Burada yazar Kitab-ı Mukaddes eleştirisinin ne olduğu, kaynaklarının neler olduğu ve bunların nasıl adlandırıldığını muhtelif araştırmacıların isimlerini vererek açıklamaya çalışmıştır. Böylece okuyucu *dört kaynak teorisinin* ortaya çıkış süreci ve öne sürülen muhtelif iddialara özet şekilde ulaşma imkânına sahip olmuştur. Ayrıca Kohen Metni'nin öneminden ve ön plana çıkan özelliklerinden de yine burada bahsedilmiştir. Sonrasında ise Kur'an'da kohenler konusu ele alınmış, onlarla ilişkilendirilebilecek ayetlere değinilerek "Kur'an'ın Harun ve Musa'ya bakışı nedir? Tanah kıssalarına sirayet eden Harunî ve Musacı bakış açısının Kur'an'da var olduğu iddia edilebilir mi? Kur'an'da kohenlerle ilgili ne tür motiflere yer verilmektedir? Kur'an'da kohenlerin Tanrı hizmetine seçilmelerine herhangi bir ima var mıdır? (s. 25)" gibi soruların bir kısmına bu başlık altında bir kısmına ise kitabın ilerleyen bölümlerinde cevaplar aranmıştır.

Yazar bu sorulara "Soyun Önemi Bağlamında Yahudi-Haşmoni Krallığı ve Vaftizci Yahya",¹ "Erken Dönem İsrailoğulları Tarihinde Rahipliğin Gelişim Sürecine Alternatif Bir Bakış"² ve "An Evaluation on Identity of Samiri in Quran"³ başlıklı makalelerle de cevaplar aramıştır. Makalelerin adlarından da anlaşılacağı üzere yazarın kohenlikle ilgili böyle bir eser kaleme alması, muhtemelen onun Kur'an ve Tevrat'ta kullanılan kavramlar, bunların ortak yönleri ya da farklılıkları üzerine düşünmesiyle başlayan ve uzun yıllar süren bir süreç sonunda gerçekleşmiştir. Nitekim yazarın Yüksek Lisans tezinde de seçmişlik konusunu çalışması, seçmişlik ve kut-

¹ Tolga Savaş Altinel, "Soyun Önemi Bağlamında Yahudi-Haşmoni Krallığı ve Vaftizci Yahya", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (2017): 115-138.

² Tolga Savaş Altinel, "Erken Dönem İsrailoğulları Tarihinde Rahipliğin Gelişim Sürecine Alternatif Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 58/2 (2017): 31-61.

³ Tolga Savaş Altinel, "An Evaluation on Identity of Samiri in Quran", *İlahiyat Studies: A Journal on Islamic and Religious Studies* 9/1 (2018): 113-148.

sal soy arasındaki yakın ilişki göz önünde bulundurulduğunda kitabın alt yapısının daha o dönemlerden itibaren atılmış olabileceğini de göstermektedir.

Giriş bölümünde kohenlerle ilgili ayetleri değerlendiren yazar, Bakara Suresi'nin 248. ayetinde geçen "Âl-i Harun" ve "Âl-i Musa" tabirleri üzerinde özellikle durmuştur. Bu tabirlerin bir ataya nispet edilen iki farklı din adamı sınıfına işaret edebileceğini düşünen yazara göre, Âl-i Harun soy vurgusunun çok baskın olduğu bir din adamı sınıfıdır. Âl-i Musa ise soy vurgusunun çok baskın olmadığı, Musa'nın soyundan olma gibi bir zorunluluk olmamakla birlikte onun izinden gidenlerin geriye dönük olarak Musa'yla aralarında bir soy bağı kurmaya çalıştığı bir rahip ocağına işaret etmektedir. Nitekim Kitab-ı Mukaddes eleştirmenleri de Harunîler ve Musacılar (Müşiler) şeklinde iki farklı din adamı sınıfı olduğunu dile getirmiştir (ss. 26-28). Böylece yazar burada hem din adamları sınıfının sadece Harun soyuna dayandığı şeklindeki geleneksel Yahudi anlayışını tartışmaya açmış hem de Kitab-ı Mukaddes eleştirmenlerinin Harunîler ve Musacılar (Müşiler) şeklinde yaptığı ayrımın Kur'an'daki "Âl-i Harun" ve "Âl-i Musa" tabirleriyle ilişkili olabileceğini ifade etmiştir. Bu bulgular Kur'an'ın kavram ve bağlam hassasiyeti göz önünde bulundurulduğunda oldukça önem arz etmektedir.

Giriş bölümü aynı zamanda yazarın eser boyunca takip ettiği metoda dair de veriler sunmaktadır. Buna göre yazar Kur'an'ı, Tanah karşısında kaynaklık değeri olan müstakil bir eser olarak görmekte ve Tanah'ı dayanak noktası olarak yapılan yorumlarda ihtiyatlı davranılması gerektiğini düşünmektedir (s. 5). Nitekim sonuç bölümünde de yazar Batılı araştırmacıları, Kur'an'ı bağımsız bir kaynak olarak görmekle onun Allah kelamı olduğunu kabul etmek arasında bir fark olduğunu görememeleri noktasında eleştirmektedir. Yazar burada Kur'an'ın farklı söylemlerini kullanarak Tanah'ın analiz edilmesinin alternatif bir peygamberler tarihinin oluşmasına kaynaklık edeceğini de dile getirmiştir (s. 230). Ayrıca eser boyunca satır aralarında Kitab-ı Mukaddes eleştirisinin nasıl yapılacağı noktasında da bir yöntem sunulmaktadır.

Birinci bölümde kutsal soy zincirinin oluşumundan, bu zincirde ilk oğulluğun öneminden, Levi ve Harun soyundan bahsedil-

miştir. Yazarın bu bölümdeki temel vurgularından biri, seçilmişliğin ataların seçilmişliği üzerinden inşa edilmesidir. Yani Tanrı, diğer atalar arasından onların atalarını, diğer uluslar arasından da İsrailoğulları'nı seçerek onları farklı kılmıştır. Daha sonrasında ise kutsallık belli bir boy üzerinden yani Levililer ve onların kolu olan kohenler üzerinden devam ettirilmiştir. Âdem'e dayanan kutsal bir soy zinciri oluşturularak kohenlerin seçilmişliğine zemin oluşturulmaya çalışılmıştır (ss. 41-42). Ayrıca kutsal soy düşüncesini temellendirmek için Tanah'ta birçok soy kütüğüne yer vermekten kaçınılmamış, muhtelif eklemeler ve çıkarmalar yapılarak diğer soyları karalama kampanyası yürütülmüştür. Kenan'ın lanetlenmesi (ss. 50-52), Lut'un kızlarıyla ilişkiye girmesi (ss. 55-56) gibi anlatımlar bu bağlamda yapılan karalama kampanyalarına örnektir.

Yazarın bir diğer vurgusu ise seçilmişlikte ilk oğulluğun kriter olarak alınmasıdır. Böylece seçilmiş atalardan/oğullardan seçilmiş halka, halktan da seçilmiş boya doğru ilerleyen bir süreç ortaya çıkmıştır. Bu noktada Şekem-Dina arasında gerçekleşen hadisenin anlatıldığı kıssa kilit bir rol oynamaktadır. Her ne kadar kıssada Levi yeriliyor gibi görülse de aslında onun karışık evliliğe karşı çıkması, kohenlerin kendilerine bir ata seçmeleri gerektiği takdirde bunun için en uygun olan kişinin Levi olacağını göstermektedir. Çünkü Levi hadise karşısında soyun saflığını savunan bir kahraman gibi hareket etmiştir. Nitekim kohenlerin de vurgusu daima soyun saflığı üzerinedir (ss. 75-76).

Yazar ayrıca "Musa ve Harun, Rahel soyundan geliyor olmasına rağmen Lea'nın Levi isimli oğlunun soyundan geliyor gibi mi gösterilmektedir? Bu iki peygamber, Yehudaoğulları tarafından Yusuf oğulları'nın izlerini silmek için olduklarından farklı bir soya ait gibi gösterilmiş olabilir mi? Yehuda soyu ile Efrayim soyu arasındaki düşmanlık iki peygamberin soyunu değiştirmeye kadar uzanmış olabilir mi?" şeklinde sorular sorarak mevcut verileri eleştirel bir bakış açısıyla ele almaya çalışmıştır (s. 81). Tevrat ve Kur'an'da kullanılan ifadeler üzerinden Musa ve Harun'un soyu konusunu ele alan yazar, klasik verileri kökünden sarsacak, Yahudi tarihini (yani Yehuda tarihini) sorgulamaya neden olacak incelemeler ve değerlendirmelerde bulunmuştur. Musa ve Harun'un Levilileştirildiği, çıkış kurgusuna uygun olarak İsrailoğulları'nın tamamen köle ola-

rak lanse edildiği ve Yusufogulları'nın önemsizleştirilmeye çalışıldığını ifade eden yazar, Harun'un da Yusuf soyundan gelebileceğini iddia etmiştir (s. 94).

İkinci bölümde, kohenliğin ortaya çıkışından, Elezar soyunun ve Sadokoğulları'nın seçkinleştirilmesinden, kohenlerin kurumsal yapısı ve dini rollerinden bahsedilmiştir. Ayrıca yazar bu bölümde din adamlığı için alternatif bir tarih yorumunda bulunarak Musacılar (Âl-i Musa), Harunîler (Âl-i Harun) ve Sadokîler şeklinde üçlü bir yapı kapsamında din adamlığını ele almıştır. Yazara göre İsrailoğullarının erken dönemlerinden itibaren var olan bu üç ocak arasındaki mücadeleler din adamlığını şekillendirmiştir (s. 154). Ayrıca yazar bu üç din adamı sınıfının bir ataya nispet edilmesi durumunda bunun Sadokîler için Melkisedek, Harunîler için On rahiplerinden Potifera, Musacılar içinse Musa'nın kayınpederi Yitro olabileceğini iddia etmiştir (ss. 155-159).

Yazarın bu bölümde üzerinde durduğu bir diğer nokta ise kuzeydeki İsrail Krallığı'nın yıkılmasının ardından yapılan Tesniyeci reformdur. Bu reform kapsamında bütün din adamları ortak bir çatı altında yani "Levili" adı altında toplanmaya çalışılmıştır (ss. 170-175). Babil Sürgünü sonrasında ise "Harunîleşme" politikası güdülmüştür (ss. 175-178). Sürgün sonrasında soy önem kazandığı için bu dönemde kutsal soy anlayışı çerçevesinde din adamlığının tek bir çizgi üzerinden geldiği gösterilmeye çalışılmıştır. Yazar böyle bir çabanın arkasındaki sebebi, Yahudilerin Ahameniş İmparatorluğu'ndaki toplumsal yapıdan etkilenecekleri gibi tek bir soyu Tanrı'nın hizmetine adama ihtiyacı hissetmiş olabilecekleri şeklinde açıklamıştır (s. 178). Bu noktada yazarın en temel argümanlarından biri, başlangıçta var olan farklı din adamı ocaklarının Babil Sürgünü'nden sonra Harun soyundan olduklarını iddia eden kişilerce tek bir soy üzerinden gelecek şekilde inşa edildiği ve bu doğrultuda Tanah'ta birtakım değişiklikler yapıldığıdır (s. 143).

Üçüncü bölümde ise kohenlerin krallık deneyimlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde Haşmonayim Krallığı öncesinde, bu krallık esnasında ve sonrasında kohenlerin değişimi ele alınmıştır. Bu dönemde de Harun soyundan gelmeyenler Harun soyuna bağlanarak ya da Haşmonilerin yaptığı gibi başkohen ailesine bağlanılarak şecereler üzerinde oynanmaya devam edilmiştir. Kralın atamasıyla başkohenlik makamına bazen soyu ve kimlikleri hakkında bilgi

dahi bulunmayan kişiler getirilmiştir. Ayrıca Haşmonayim döneminde başkohenler *etmark* unvanı alarak siyasi bir kimlik kazanmış, hatta onlar krallık da yapmıştır. Bu bölümde Ferisiler, Vaftizci Yahya ve İsa'dan da bahsedilmiştir.

İçerikten de anlaşılacağı üzere yazar bu eserle Yahudi geleneğinin iddia ettiğinin aksine İsrailoğullarının erken dönemlerinden itibaren birden fazla din adamı sınıfı bulunduğunu, bunların Harunîler, Musacılar ve Sadokiler şeklinde adlandırıldığını, kohenliğin Harun'la başlatılan ve tek bir kutsal soya dayanan homojen bir din adamı sınıfı olarak teşekkül ettirildiğini, kohenlerin meşruiyetlerini sağlamak amacıyla seçilmişlik düşüncesini nasıl kullanıp ona farklı bir boyut kazandırdıklarını, bu doğrultuda Tanah metnine müdahale etmekten dahi kaçınmadıklarını gözler önüne sermiştir.

Kohen Metni'nin kohenler tarafından oluşturulmasından dolayı yazarın bu sınıfla ilgili bir eser kaleme almasının kutsal metnin daha iyi anlaşılmasına olanak sağlayacağı aşikârdır. Çünkü yazılan bir metin, onu yazan kişi ya da kişilerin duygu ve düşünce dünyasından bağımsız değildir. Bu bağlamda eserde, Tevrat pasajlarının bu metnin müelliflerinin psikososyal durumundan bağımsız olarak ele alınamayacağı, siyasi, sosyal, psikolojik vs. verilerin de göz önünde bulundurularak yapılacak bir Tevrat okumasının metnin anlaşılmasında kilit rol oynadığı gözler önüne serilmiştir. Ayrıca Kur'an ve Tevrat'taki ortak kıssalarda var olan çelişkilerin hatta Tevrat'ın kendi içerisindeki çelişkilerin sebeplerinden birinin kohenler olduğu, eser boyunca kutsal soy özelinde muhtelif Tanah pasajları üzerinden yapılan değerlendirmelerle ortaya koyulmuştur. Böylece din adamlarının kendi meşruiyetlerini sağlamlaştırmak adına metne müdahale ederek nasıl geriye dönük bir tarih yazıcılığı yaptıkları okuyucuya somut örnekler üzerinden sunulmuştur.

Eser disiplinler arası yapılan çalışmalara da güzel bir örnektir. Kendisini sadece Yahudilikle sınırlamayan yazar, yer yer Tefsir ve Mısırbilim'in verilerini de değerlendirmeye almıştır. Bu bağlamda eser bir derlemeden ziyade bir tez etrafında analitik bakış açısıyla farklı alanların verilerinin kullanıldığı örnek bir çalışmadır. Akıcı bir dille ele alınan eser, hem Kitab-ı Mukaddes eleştirisinin nasıl yapılacağı hem de Kur'an'ın nasıl kaynak olarak kullanılacağı noktasında bir metot öğretme adına özellikle genç araştırmacılar için rehber niteliğindedir.

Bütüncül bir bakış açısıyla konunun ele alındığı bu eser, aynı zamanda alternatif bir din adamlığı tarihi sunması açısından da orijinaldir. Yahudi geleneği, Kitab-ı Mukaddes eleştirileri ve Kur'an'ı göz önünde bulunduran yazar, soy kütüklerini detaylı bir şekilde inceleyerek mevcut bilgiler arasındaki kopuklukları en aza indirmeye çalışmıştır. Kütüklerde var olan problemlili noktaların tespitiinde ciddi emek sarf edildiği ve Tanah'ın soy kütüklerinin güvenilir olmadığıının ortaya konulduğu bu eserde gösterilen çaba, konunun karışıklığı göz önünde bulundurulacak olursa takdire şayandır. Ek bölümünde dönemlere göre muhtelif kitaplardaki veriler karşılaştırılarak verilen başkohen listeleri de okuyucuya bu anlamda hem bir fikir vermekte hem de kolaylık sağlamaktadır.

Mukadder SİPAHİOĞLU

Arş. Gör., Ankara Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı

